

Daniel Hrenciuc

**Alianța militară
româno-polonă în
geopolitica Europei
central-răsăritene
(1919–1939)**

Daniel Hrenciuc

**Alianța militară
româno-polonă în
geopolitica Europei
central-răsăritene
(1919-1939)**

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2018

Redactor:
Iulia POP

DTP și copertă:
Francisc BAJA

© Daniel Hrenciuc, 2018

ISBN 978-606-543-985-6

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

Cuprins

INTRODUCERE.....	7
CAPITOLUL I. GEOPOLITICA: ȘCOLI ȘI OBIECTIVE	13
CAPITOLUL II. SPAȚIUL ETNIC ROMÂNESC – REPERE FUNDAMENTALE ..27	
<i>II.1. Forma statului.....</i>	28
<i>II.2. Teritoriul terestru.....</i>	28
<i>II.3. Frontierele.....</i>	30
CAPITOLUL III. ROMÂNIA ȘI POLONIA ÎN CONTEXT CENTRAL- EUROPEAN DUPĂ 1918	35
CAPITOLUL IV. PREMISELE GEOPOLITICE ALE ALIANȚEI ROMÂNOPOLONE.....	43
CAPITOLUL V. SCENARI ȘI IPOTEZE STRATEGICE ROMÂNOPOLONE.....	57
CAPITOLUL VI. CONFERINȚE MILITARE ROMÂNOPOLONE.....	63
CAPITOLUL VII. RELAȚIILE ROMÂNOPOLONE ÎN CONTEXTUL POLITICII CELEI DE A TREIA EUROPE.....	71
CAPITOLUL VIII. CRIZA POLONEZĂ ȘI DECLANȘAREA CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL	83
CAPITOLUL IX. CONSECINȚELE GEOPOLITICE ALE DESTRĂMĂRII POLONIEI ASUPRA REGATULUI ROMÂN	89
CONCLUZII.....	101
ANEXE.....	105
<i>Anexa nr. 1.....</i>	108
<i>Anexa nr. _____</i>	136
SUMMARY.....	209
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	213

Introducere

Relațiile româno-polone interbelice au gravitat în jurul apărării frontierelor lor orientale în fața unui atac neprovocat venit din partea Rusiei (Uniunii) Sovietice. Aceste relații au cuprins o sferă relativ largă de proiecte și scenarii defensive comune întemeiate pe interesele de securitate ale Regatului Român și ale Republicii a II-a Polone, într-o Europă Nouă, Versaillesă. Apropierea celor două state – ambele puteri regionale – s-a realizat în contextul specific anului 1918: dispariția Marilor Puteri și reparația în contextul succesului principiilor autodeterminării și naționalităților, a Poloniei independente (după 123 de la destrămarea sa la finele secolului al XVIII-lea), și respectiv, constituirea României Întregite (prin Unirea Regatului Român cu Basarabia (27 martie/9aprilie 1918), Bucovina (15/28 noiembrie 1918), Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (18 noiembrie/1decembrie1918), alături, firește, de alte state, pe care nu le vom enumera neapărat în aceste rânduri. Mediul regional de securitate s-a caracterizat, imediat după 1918 prin pericolul ascensiunii bolșevismului spre Centrul Europei, în baza unui plan pregătit sub coordonarea directă a lui V. I. Lenin și I. V. Stalin, sub lozinca unei revoluții comuniste generale¹. Revoluțiile bolșevice din Ungaria (regimul Béla Kun), Cehoslovacia și Germania, au reflectat detaliile planului bolșevic de comunizare a Europei, și au îngrijorat în egală măsură, Înaltele Puteri Aliate și Asociate, reunite la Paris, în cadrul Conferinței de Pace (1919–1920). În calitatea lor de state suverane interesate de securitatea și putere regională², Regatul Român și Republica a II-a Polonă s-au apropiat încă din fazele finale ale Marelui Război prin intermediul unor discuții preliminare și ulterior, negocieri concrete în vederea susținerii reciproce în cadrul Conferinței de Pace, în vedere constituirii unei frontiere comune, și implicit, a luptei împotriva

¹ George Cristian Maior, *Noul aliat. Regândirea politicii de apărare a României la începutul secolului XXI*, Ediția a doua revăzută și adăugită, Cu un cuvânt înainte de Chris Donnelly, București, Editura Rao, 2012, p. 64–65.

² Șerban M. Cioculescu, *Studiu introductiv. O incursiune în lumea lui Walt: reflectând asupra utilității teoriei alianțelor politico-militare*, în Stephen M. Walt, *Originile alianțelor*, Iași, Editura Institutului European, 2008, p. 7.

pericolului bolșevic³. Cele două state aveau aceleași interese strategice în relațiile lor cu Moscova, aceasta fiind direct interesată în problemele teritoriale reprezentate de către Galiția Orientală⁴ și Basarabia, provincii unite cu Polonia și România în 1918. Suplimentar, consemnăm în cazul României, chestiunea tezaurului național dus spre păstrare și siguranță la Sankt Petersburg în 1917 și confiscat după revoluția bolșevică, de către noua putere roșie, odată cu ruperea unilaterală a relațiilor diplomatice la 13 decembrie 1918. Intervenția militară a Armatei Române în Pocuția (1919) precum și sprijinul Armatei Polone în cazul Basarabiei, în contextul stabilirii relațiilor diplomatice în mod oficial (1919), au încurajat, promovat și devoalat interesul ambelor părți în dezvoltarea unor legături speciale, rezonând în politica „cordonului sanitar” lansată și susținută de către Republica Franceză⁵. Încă din 1919, Józef Klemens Piłsudski, în calitatea sa de creator și de șef al noului stat polonez, a expus un plan strategic de coagulare a unei federații a statelor plasate între Marea Baltică și Marea Neagră, raportat în mod realist – apreciem noi – la contextul geopolitic central-european, botezat „Międzymorze”/„Intermarium”⁶ („între mări” – D.H.)⁷. Acest proiect geopolitic, inițiat și coordonat de către Polonia, ar fi avut avantajul unei colaborări deschise între statele care – cel puțin teoretic – împărțeau o viziune comună asupra securității lor, stabilindu-și obiectivele precum și o metodologie de colaborare pragmatică în plan militar, politic și diplomatic. În momentul lansării proiectului cunoscut sub denumirea de „Intermarium”, atât Rusia (Uniunea) Sovietică cât și Republica de la Weimar (1918–1933), aveau serioase dificultăți interne și externe, astfel încât, cel puțin ipotetic, planul lui Józef Piłsudski, ar fi avut șanse mari de realizare. În realitate, existau o serie de diferende teritoriale complicate și semnificative între Polonia și Cehoslovacia, alături de Lituania, care, conexe cu relațiile tensionate existente între România și Ungaria, ne

³ *Stalin and the Poles. An Indictment of the Soviet Leaders*, Presented by dr. Bronislaw Kusnierz, Ministere of Justice in the Government of General Bor-Komorowski, with a Foreword by His Excellency August Zaleski, London, Hollis & Carter, 1949, p. 21–25.

⁴ United States Department of State / *Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919 (1919), The Council of Four: minutes of meetings March 20 to May 24, 1919*, p. 796, http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS_idx?Type=turn&id=FRUS.FRUS1919.Parisv05&entity=FRUS.FRUS1919.Parisv05.P0806&q1=bukovina, accesat la 26 februarie 2017.

⁵ Daniel Hrenciuc, *An Episode of the Romanian-Polish Relations in the Inter-War Period The Contribution of the Romanian Army to the Liberation of Pocuția*, extras, „Historical Yearbook”, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București, vol. III, 2006, p. 175–182.

⁶ Marek Piotr Deszczyński, *The Evolution of the Strategic Position of Poland 1921–1938. The Political-Military Strategy of Poland, October 1938–August 1939*, în vol. *Polish Campaign 1939. Politics-Society-Culture*, T.1, Strategia, Warszawa, Wydawnictwo Neuron, 2013, p. 1.

⁷ A se vedea Iulian Chifu, *Proiectul strategic Intermarium: coaliție în reformarea UE, coeziune de interese ale egalilor și plan de rezervă în prăbușirea Europei*, în „Evenimentul zilei”, București, 20 iulie 2016.

oferă câteva dintre motivele care au împiedicat realizarea planului imaginat de către Piłsudski. În pofida acestor aspect, planul nu a fost totuși, abandonat, el fiind doar amânat, ulterior reluat în anii '30, și reinventat în contextul geopolitic al anilor 2000⁸. Încheierea – după negocieri discrete desfășurate în timpulul războiului soviet-polon – a unei Convenții de alianță defensive româno-polone (3 martie 1921), succedând unui tratat franco-polon (19 februarie 1921), le-a oferit României și Poloniei⁹, posibilitatea efectivă, concretă, a unei colaborări fructuoase și reciproc avantajoase în plan politic și militar¹⁰. Înțelegerile militare au succedat înțelegerilor politice, ele fiind de regulă, discrete și prevăzând concret, modalitățile, planurile, ipotezele și variantele de implicare în situațiile în care Uniunea Sovietică ar fi executat un „atac neprovocat asupra frontierelor orientale ale României și Poloniei”¹¹. Importanți lideri politici și militari români și polonezi au efectuat o serie de vizite oficiale circumcrise funcțional alianței bilaterale, punctând și dezvoltând reperele fundamentale, esențiale susținerii și dezvoltării acesteia în perioada interbelică. Astfel, au fost inițiate o serie de proiecte militare comune care aveau drept scop, compatibilizarea armamentului aflat în dotarea celor două Armate, testarea capacităților de reacție în ipotezele unor atacuri venite din partea Armatei Roșii, stabilirea unui Comandament Comun româno-polon, specializarea unor ofițeri în folosirea unor echipamente și tehnici militare noi prin intermediul unor stagii de formare specifice ș. a.

Alianța politică și militară româno-polonă a fost singulară în Europa Central-Răsăriteană, atât din punctul de vedere al conținutului cât și al orientării sale, ea păstrându-și atât conținutul cât și și obiectivele intacte pe întreg parcursul temporal interbelic, indiferent de evoluțiile care au contextualizat legăturile româno-polone¹² în perioada 1919–1939.

La 1 septembrie 1939 a avut loc – așa cum știm –, agresiunea Germaniei asupra Poloniei, moment care a plasat alianța româno-polonă într-o mare dilemă: România trebuie sau nu să intervină în ajutorul aliatei sale, Polonia?¹³

⁸ Valentin Naumescu, *Tandemul România-Polonia. Un proiect fezabil sau doar iluzia unei noi „axe strategice”?* <http://www.contributors.ro/global-europa/tandemul-romania-polonia-un-proiect-fezabil-sau-doar-iluzia-unei-noi-%E2%80%9Eaxe-strategice%E2%80%9D/>, site accesat la februarie 2017.

⁹ Daniel Hrenciuc, *Vizitele regilor României în a Doua Republică Poloneză (1923–1937)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015, p. 33.

¹⁰ Nicolae Dașcovici, *Alianța noastră cu Polonia*, în „Societatea de Măine”, Revistă săptămânală pentru probleme sociale și economice, Cluj, III, 7/1926, p. 111–115.

¹¹ Arhivele diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), București, fond 71/*Polonia*, dosar 61.

¹² Bogusław Kubisz, *Prietenia împărțită. Vizitele reciproce ale șefilor de stat ai Poloniei și României în perioada interbelică*, în „Historia”, București, XVI, 173/2016, p. 19–27.

¹³ Daniel Hrenciuc, *Considerations sur l’alliance politique roumano-polonaise (1921–1926)*

Și dacă da, în ce mod? Un Consiliu de Coroană convocat în mod special – și condus – de către regele Carol al II-lea la Cotroceni (6 septembrie 1939), a dezbătut și clarificat – în prezența actorilor politici și militari români ai momentului – atitudinea pe care Regatul Român și-a asumat-o față de Republica a II-a Polonă, atacată de către cel de Al Treilea Reich¹⁴. Încercările diplomației și ale factorilor politici români de a convinge oficialii polonezi în frunte cu Józef Beck, să accepte introducerea formulei „erga omnes” în conținutul tratatului româno-polon, desfășurate în prima parte a anului 1939, n-au fost – așa cum o știm – încununuate de succes. Partea poloneză și-a susținut în mod constant și trașant, punctul de vedere, evitând modificările dorite intens la momentul respectiv, de către diplomația și actorii politici de la București. Comentariile și notele consemnate de către Grigore Gafencu, în privința personalității lui Józef Beck, precum și asupra orientărilor diplomației Republicii a II-a Polone, în general, rămân în acest sens, de referință cu privire la aceste aspecte semnificative. În momentul declanșării Blitzkriegului Reichului asupra Poloniei (1 septembrie 1939)¹⁵, angajamentul militar al Regatului Român față de Republica a II-a Polonă, în accepția textului tratatului comun de alianță, nu includea și eventualitatea intervenției/asistenței militare în situația unui atac neprovocat venit din partea Germaniei. Privind retrospectiv în mod analitic, textul de bază al alianței româno-polone, remarcăm faptul că acesta se modificase esențial, într-un sens locarnian, începând cu 1926, el fiind reinnoit în 1931 și 1936. Planificata sa reinnoire din 1941, n-a mai avut, așa cum știm loc, întrucât Polonia dispăruse între timp, ca stat independent, ea fiind împărțită între Al Treilea Reich și Uniunea Sovietică¹⁶...

Diversele articole, studii sau monografii alături de sursele primare devenite între timp accesibile, ne-au permis o serie de concluzii pe care le-am dezvoltat în partea finală a acestui volum. Dezmembrarea statală a Poloniei prin atacul sovietic din 17 septembrie 1939¹⁷, a lăsat – în opinia specialiștilor – fără obiect alianța româno-polonă, însă autoritățile române s-au implicat efectiv în sprijinirea refugiaților polonezi, fie ei, civili, înalți oficiali sau militari¹⁸. Uniunea

dans la perspective de l'histoire comparee, în „Historical Yearbook”, București, Volume IV, 2007, p. 125–144.

¹⁴ Idem, *The Proclamation of Romanian s Neutrality (September 6, 1939) and its effects on the Romanian-Polish relations*, în „Valahian Journal of Historical Studies”, Târgoviște, No. 11/ Summer 2009, p. 115–128.

¹⁵ Karl – Heinz Frieser, *Mitul Blitzkrieg-ului. Campania Wehrmachtului în Vest 1940*, Traducere Augustin Văduva, Revizia traducerii și stilizare, Radu Voinescu, București, Editura Militară, 2010, p. 12 și urm.

¹⁶ Martin Sixsmith, *Rusia. Un mileniu de istorie*, traducere din engleză de Eugen Popa, Justina Bandol, București, Editura Humanitas, 2016, p. 333–334.

¹⁷ Arhivele Naționale Istorice (SANIC), București, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ)*, dosar 56/1939, f. 180.

¹⁸ Idem, fond *IGJ*, dosar 131/1941, f. 195; Marian Popescu, *1939-anul verificării alianței politico-*

Sovietică prin intermediul lui Viaceslav Mihailovici Molotov, a reacționat dur la adresa atitudinii României față de refugiații polonezi.¹⁹

O altă premieră, s-a înregistrat la acest nivel, întrucât pentru prima dată, conducătorii unui stat – politici și militar – adăpostindu-și pe teritoriul unui alt stat. Teritoriul românesc a devenit astfel, spațiul unui război invizibil, între serviciile secrete sovietice, naziste, occidentale, poloneze și evident, române. Diferite scenarii au fost alimentate astfel, prin intermediul unor acțiuni pe care, în limbajul actual, le definim drept „intelligence”. La aceste acțiuni au luat parte atât militari cât și civili, majoritatea lor fiind etnici polonezi trăitori în Regatul Român. Buni cunoscători ai teritoriului și familiarizați cu problematica complexă comunicării în situații de criză, prin intermediul instructajului efectuat de către specialiștii militari polonezi și aliați, voluntarii au reușit, în pofida unor riscuri enorme, să tranziteze liniile de război, germano-polone, ulterior, cei mai mulți dintre ei, fiind însă, luați prizonieri de către NKVD sau Gestapo²⁰.

Materialele documentare anexate lucrării de față, deoalează detaliile concrete ale colaborării militare româno-polone în plan militar, inserând scenariile de acțiune în diverse ipoteze de lucru, apelând la detaliile specifice unor operațiuni militare, în raport de implicarea, defalcată la nivel de resurse umane și materiale, pe unitate de timp, în cazul unui atac neprovocat din partea Uniunii Sovietice. Aceste documente au fost identificate în cursul unor stagii de documentare succesive efectuate în cadrul fondurilor aparținătoare Arhivei Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe, București. Publicarea acestor documente în volumul de față, are ca scop, întregirea informațiilor și datelor cunoscute până prezent, legate în mod direct, de problema relațiilor româno-polone în perioada interbelică. Din varii motive, aceste documente n-au fost valorificate, după știința noastră, până în prezent, cu toată că această temă a stat (și) în atenția unor specialiști români recunoscuți în spațiul istoriografic precum Nicolae Zaharia, Viorica Moisuc, Petre Otu, Mihai Retegan, Nicolae Dascălu, Milică Moldoveanu, Gheorghe Nicolescu, Marian Chiriac Popescu, Florin Anghel, Ion Constantin, Nicolae Mareș ș.a. Împărtășim convingerea că această lucrare va reprezenta o contribuție științifică certă, apreciată ca atare de către comunitatea academică, ea dovedindu-și utilitatea pentru toți cei care sunt interesați de evoluțiile relațiilor militare interbelice româno-polone, și nu numai.

Rădăuți, iunie 2017

militare româno-polone, în Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, *România și al Doilea Război Mondial*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 69–70.

¹⁹ Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, ediția a 2-a, Prefață de Valeriu Florin Dobrinescu și David Sherman Spector, Iași, Institutul European, 1998, p. 57.

²⁰ A se vedea, Gheorghe Buzatu, Gheorghe Bichineț, *Arhivele secrete, secretele arhivelor*, vol. II, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, doc. 69–70, p. 129–135.